

Стаття була опублікована в журналі «Інформатика та інформаційні технології в навчальних закладах», 2013 рік.

ВЧИТЕЛЬ РОКУ – 2013. МЕТОДИЧНА ПІСЛЯМОВА

Тихонова Т.В., к.п.н., доцент кафедри прикладної математики та ІКТ
Миколаївського національного університету ім. В.О.Сухомлинського

Конкурс був чудовим. Він пройшов на єдиному подиху, чітко і без проблем. Завдяки, перш за все, колосальній попередній роботі, яка була проведена його організаторами: Інститутом інноваційних технологій і змісту освіти (директор О.А.Удод), Харківською академією неперервної освіти (ректор Покроєва Л.Д.), Красноградським коледжем комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» (директор Рябокінь С.І.), відділом освіти Красноградської районної державної адміністрації (начальник Турова А.І.), Красноградською гімназією «Гранд» (директор – Пугачова Л.О.).

За зрозумілих причин Конкурс в номінації «Інформатика» проводити досить складно. Але тут все було на висоті: два нових комп'ютерних класи, доступ до яких був відкритий для конкурсантів і вдень, і вночі, нова оргтехніка, проектори, інтерактивна дошка, добре обладнані кабінети гімназії «Гранд», де проводилися уроки – все це сприяло продуктивній роботі учасників конкурсу.

Щиро дякуємо турботливим та доброзичливим педагогічним колективам Красноградського педагогічного коледжу та Красноградської гімназії «Гранд» за створення теплої атмосфери, що склалася на конкурсі. Ообливі слова вдячності і від учасників, і від членів журі, хочу сказати Ставицькому С.Б. та Старченко Л.М. (Харківська академія неперервної освіти), які працювали весь тиждень двадцять чотири години на добу і високопрофесійно й чітко вирішували всі численні організаційні та технічні питання.

Ще кілька теплих слів хочу сказати про своїх колег - членів журі: Алтухова Є. В., Барна О. В., Золочевську М. В., Казанцеву О. П., Костюка В. О., Лещик Н. В., Сімонову О. Ю., Сметаніну Л. С., Статівку Ю. І., Шакотька В. В. Ми приїхали з різних куточків України, майже не були знайомі один з одним, але висока професійність, значний педагогічний досвід, толерантність, доброзичливість моїх колег дозволили нам у короткий час стати колективом одностайних, який без проблем вирішував всі питання з оцінювання конкурсних випробувань.

Надзвичайними були конкурсанти. Пощастило учням, з якими працюють такі вчителі – розумні, креативні, інноваційні, високопрофесійні, закохані у свою справу. Вони всі гідні бути переможцями, вони всі є, без сумнівів, педагогічною елітою України.

Словом, конкурс став дійсним професійним святом і для учасників, і для членів журі, і для організаторів та надав нам щасливу можливість тижневого

продуктивного професійного спілкування, того, що нам так бракує у повсякденній роботі.

Але конкурс проводиться не тільки для того, щоб підвести підсумки та нагородити переможців. Конкурс – це, перш за все, можливість виявити та проаналізувати серйозні методичні проблеми, які є у підготовці сучасного вчителя інформатики. Саме на цих проблемах хотілося б зупинитися більш детально.

Конкурсні випробування складені таким чином, що вони перевіряють рівень трьох основних складових професійної підготовки вчителя інформатики: предметної, методичної та науково-методичної.

Предметна підготовка вчителя перевірялася через виконання двох практичних робіт: фахової контрольної роботи 1 туру та творчої практичної роботи 2 туру.

У першому турі учасникам на контрольній роботі було запропоноване завдання, спрямоване на визначення рівня компетентності в опрацюванні даних засобами текстового, табличного процесорів та СУБД. При виконанні завдань учасники мали продемонструвати уміння:

- створення форм та макросів, злиття документів у текстовому процесорі;
- створення зведених таблиць, використання формул та діаграм у табличному процесорі;
- моделювання бази даних, створення запитів та звітів у СУБД.

На виконання роботи відводилося дві години. Зміст та складність завдань були приблизно на рівні обласної олімпіади з ІКТ. Максимальна кількість балів, яку могли набрати учасники – 50. Результати, що ми отримали: середня кількість балів, набраних учасниками – 13.52, максимальна – 38 балів, мінімальна – 2.25.

Об'єктивною причиною таких невисоких результатів можна назвати бракування часу (дві години було дійсно замало), але й за словами самих учасників, деякі з них не були готові до завдань такого рівня складності. І зрозуміло чому. Протягом певного часу в шкільній інформатиці вважалося, що теми з офісних технологій не є складними, і завдання, що пропонувалися в підручниках та посібниках з цих тем були відповідними. Олімпіади з ІКТ продемонстрували нам, що за допомогою офісу можна розв'язувати безліч цікавих та складних задач, тільки вчителі ще не встигли цьому навчитись.

У другому турі учасники виконували творчу практичну роботу, яка складалася з двох частин: тестування та складання завдання до навчального проекту учнів (з формулюванням критеріїв оцінювання та автоматизацією визначення рейтингу учнів). З творчою частиною роботи – складання завдання з проектної діяльності майже всі вчителі впоралися (труднощі викликало лише формулювання критеріїв), і це незважаючи на те, що ми тільки приступаємо до опанування такої методики за новою програмою. Максимальна кількість балів – 25. Середня кількість балів, набраних учасниками – 13.9. П'ять балів з двадцяти п'яти було віддано на розробку програми, яка б розраховувала рейтинг учнів (сортування лінійного масиву).

Нажаль, з дванадцяти фіналістів програму зробили тільки троє. Також невисокими були результати тестування. Тестові завдання охоплювали весь курс інформатики, але акцент робився на задачах кодування даних та програмуванні. Максимальна кількість балів за тести – **10**. Середня кількість набраних учасниками балів – **5.4**.

Які висновки можна зробити? Звичайно, треба посилити предметну підготовку вчителів інформатики. Але хто це має робити? Не секрет, що сучасні випускники педагогічних ВНЗ мають, як правило, невисокий рівень фахової підготовки з інформатики. Це відбувається, перш за все тому, що кваліфікацію вчителя інформатики вони отримують як додаткову (основною є або математика, або фізика) і, відповідно, у навчальних планах часу на додаткову кваліфікацію відведено замало. Випускники ж спеціальності «Інформатика*»(яка, до речі, є не у всіх педагогічних університетах) отримують серйозну фахову підготовку і до школи не йдуть, знаходячи собі більш високооплачувану роботу. Також ще високим є відсоток вчителів, особливо у сільській місцевості, які зовсім не мають фахової освіти.

Тому предметна підготовка і перепідготовка вчителя інформатики цілком лягає на плечі інститутів післядипломної освіти. Раніше вважалося, що фахову підготовку вчитель отримає у стінах вищого навчального закладу і метою підвищення його кваліфікації є удосконалення методичної та науково-методичної підготовки. Зараз, у зв'язку з динамічним змістом освіти (а в інформатиці це відбувається найшвидше), виникає нагальна потреба в підвищенні саме рівня предметних знань та вмінь вчителя. Як приклад, це може бути серія контрольних робіт залікового характеру з фактичного матеріалу, які проводяться протягом курсової перепідготовки та враховуються при атестації вчителя.

Головним критерієм рівня професійності конкурсантів був, звичайно, рівень **методичної підготовки**, який оцінювався двома конкурсними випробуваннями – майстер-класом у першому турі та уроком у другому.

Максимальна кількість балів за майстер-клас була – 30, середня кількість балів, набраних учасниками – 17.7. Майстер-клас був «домашнім завданням», до якого конкурсанти ретельно підготувалися, тому тут панувало розмаїття педагогічних форм та методів, а саме:

- методи інтерактивного навчання,
- робота в групах, парна робота,
- проектна методика, ділові ігри,
- інтеграція з іншими предметами,
- робота з технічними та програмними засобами навчання – смарт-дошкою, інтерактивними презентаціями, веб-сервісами (Skydrive, Learning Apps, Google Docs) тощо.

Цікавими та корисними для колег були майстер-класи Мотурнака Є.В., Жук Н.І., Кузнецової І.В., Якими І.І., Петришак Ю.С., Булигіної Л.В. Дуже зворушливим був майстер-клас Аман І.С., яка розказала та показала, як вона працює з учнями з фізичними та психічними вадами і як, завдяки інформатиці, проходить складний процес соціалізації таких учнів.

Як зауваження до майстер-класів, що проводили вчителі інформатики, можна відмітити надмірну кількість «паперової наочності» та «паперових» методів, а також практичну відсутність роботи «учнів» за комп'ютерами (деякі учасники справедливо пояснювали це бракуванням часу).

Основним конкурсним випробуванням у другому турі було проведення учасниками уроку у незнайомому класі. Обов'язковою вимогою до уроку була демонстрація під час його проведення ідей та методичних напрацювань з власного педагогічного досвіду.

Методом жеребкування конкурсантів розподілили на три групи, в кожній групі також жеребкуванням був визначений порядок проведення уроків. Всі уроки були узагальнюючого типу. Теми уроків були обрані такі:

1 група – урок систематизації та узагальнення знань та вмінь учнів з теми «Основи роботи з текстовою інформацією» - 9 клас;

2 група - урок систематизації та узагальнення знань та вмінь учнів з теми «Системи опрацювання даних, розміщених у таблицях» - 10 клас, академічний рівень;

3 група - урок систематизації та узагальнення знань та вмінь учнів з теми «Бази даних. Системи управління базами даних» - 11 клас, рівень стандарту.

Урок оцінювався максимально в 50 балів. Середня кількість балів, набраних учасниками другого туру за урок – 29.8.

Уроки були добротними, це міг бачити будь-хто, хто дивився онлайн-трансляцію уроків. Цікавими були виховні аспекти деяких уроків, завдання на розвиток загальної ерудиції учнів. Педагогічна майстерність конкурсантів дозволила їм вільно спілкуватися з учнями, залучати їх до сумісної навчальної діяльності, групової та парної роботи, вільно користуватися технічними та програмними засобами навчання.

Але саме уроки віддзеркалили серйозні прогалини у методичній підготовці вчителів інформатики:

1. Не всі вчителі вміють узагальнювати та систематизувати матеріал теми. Може тому, що перенасичена програма шкільного курсу інформатики просто не дає можливості вчителям проводити такі уроки та їм бракує досвіду. Урок систематизації та узагальнення знань та вмінь учнів - мабуть найскладніший за дидактичними цілями. Це не просто урок повторення, на такому уроці вчитель має разом з учнями побудувати систему ключових понять теми, виявити її структуру та логічні зв'язки. Практичні завдання на такому уроці мають бути побудовані таким чином, щоб учень не просто показав окремі технологічні вміння, але міг створити закінчений інформатичний продукт за темою.

2. Одним з провідних принципів розвивального навчання є навчання на високому рівні складності, тобто в зоні найближчого розвитку учня. Нажаль, з дванадцяти уроків, проведених фіналістами, лише на чотирьох учні дійсно працювали, їм було цікаво від того, що було складно. На інших уроках вони гралися. Там теж була зацікавленість, але ігрова, яка не розвиває розум. До речі, чомусь вчителі інформатики практично не

використовують на уроках технології проблемного та розвивального навчання, які мають величезний потенціал саме в інформатиці.

3. Уроки показали, що більшість вчителів не вміють адекватно оцінювати діяльність учнів на уроці, використовують не завжди виправдані накопичувальні системи оцінювання, завишають оцінки. Це відбувається від того, що вчителі майже не вміють формулювати для себе і для учнів чіткі формальні критерії оцінювання тієї чи іншої навчальної діяльності на уроці. Лише один вчитель з дванадцяти адекватно оцінив роботу учнів на уроці, в інших оцінки були завищені.

4. Деякі вчителі не завжди доцільно обирали та використовували навчальні методи та форми. Наприклад, надмірне захоплення вчителями методами інтерактивного навчання на уроці зазвичай приводило до зниження рівня складності уроку. Також парна та групова робота учнів, яка корисна при вивченні нового матеріалу, розв'язку проблемних завдань, не завжди є доречною на підсумкових уроках, де важливо перевірити кожного учня.

Якщо казати про самоаналіз уроку, то його основною вадою було те, що вчителі, як правило, констатують факти (мета уроку була такою..., методи і форми були такими... тощо), але не пояснюють чому саме була обрана така мета, такі методи, завдяки чому була досягнута доброзичлива атмосфера на уроці та таке інше.

Таким чином, методична підготовка вчителя інформатики також потребує серйозного удосконалення. На сьогодні ми ще запозичуємо методичні прийоми, форми, деякі засоби з інших предметів. Тому що на сьогодні ми ще не маємо цілісної, концептуально обґрунтованої та деталізованої до рівня методичних рекомендацій теорії навчання сучасного курсу інформатики. Причинами того є «молодість» шкільного курсу інформатики та його змістова динамічність. Але паростки таких теорій вже є. І це надає нам впевненості, що найближчим часом ми будемо мати такі теорії, а відповідно й технології навчання інформатики.

Ще однією складовою професійної підготовки вчителя інформатики, яка була безпосередньо потрібною та оцінювалася на Конкурсі, є **науково-методична підготовка**. Вчителі мали подати на Конкурс короткий опис власного педагогічного досвіду за певною проблемною темою. Ці матеріали розміщувалися на сайті «Вчитель року», з ними могли ознайомитися члени журі та всі бажаючі. Також вчителі, за умовами конкурсу, мали вислати для розглядання журі додаткові матеріали з педагогічного досвіду в електронному вигляді (конспекти уроків, сценарій виховного заходу тощо). За умовами Конкурсу ці матеріали не оцінювалися, але вони повинні були надати журі більш цілісну картину професійної діяльності конкурсанта. Конкурсним випробуванням, на якому в комплексі оцінювався науково-педагогічний досвід вчителя, була співбесіда за проблемною темою.

Напередодні всім учасникам (з метою оптимізації їх виступу) була надана пам'ятка щодо співбесіди:

1. Розпочніть свою розповідь кількома словами про себе.
2. Назвіть тему свого досвіду.

3. Сформулюйте три конкретні шляхи впровадження основних ідей Вашої методичної розробки в навчальному процесі. Зробіть це якомога лаконічніше та чіткіше!

4. Вкажіть два конкретних результати від цього впровадження, які позитивно вплинули на підвищення навчальних досягнень Ваших учнів.

5. Назвіть три методи, за допомогою яких Ви в рамках своєї теми формуєте навички 21 століття. Вкажіть, які саме навички 21 століття Ви формуєте у учнів.

6. Сплануйте свої відповіді так, щоб п.1-5 зайняли у Вас не більше 5-7 хвилин.

7. Будьте готові дати відповіді на три-п'ять запитань від членів журі. Ці запитання спрямовані на те, щоб Ви максимально розкрили свої новаторські підходи, креативність, реальність досвіду та можливість його впровадження у систему навчання інформатики.

Максимальна кількість балів за співбесіду – 20. Середня кількість балів, отриманих учасниками – 12.4.

Як правило, основним методичним інструментарієм вчителя є навчальні методи, форми та засоби. Саме тому більшість проблемних тем вчителів була присвячена формуванню в учнів компетентностей, або мислення, або здібностей за допомогою деякого методичного інструментарію. Але, найцікавішими, на наш погляд, були роботи, де вчитель піднімається на більш високий щабель – методичний та пропонує або інше (або додаткове) змістове наповнення шкільного курсу інформатики, або інші методичні підходи до його викладання. Це роботи Мотурнака Є.В., Коршунової О.В., Арзубова М.О., Гетманцева В.С.

Проблеми, які висвітлила співбесіда, можна поділити на дві групи: ті, що пов'язані з формулюванням теми педагогічного досвіду, та ті, що пов'язані з орієнтуванням вчителя у цій темі. Що стосується формулювання теми, то тут були такі недоліки:

1. Занадто загальне формулювання теми досвіду, яке не конкретизує методичні знахідки вчителя.

Приклад: *Формування та розвиток основних компетентностей сучасної особистості на уроках інформатики.*

2. Некоректне формулювання теми.

Приклад: *Розробка стратегії навчання інформатики засобами веб 2.0.*

3. Поєднання в одній темі декілька напрямків.

Приклад: *Створення інформаційного середовища школи та розвитку в учнів вмінь та навичок інформаційної навігації.*

Якщо казати про рівень володіння вчителем науковими засади з проблемної теми, то тут можна виділити такі проблеми:

1. Нечітке формулювання вчителем концепції досвіду, відсутність логічного зв'язку між концепцією та запропонованими методами і прийомами її впровадження.

2. Невільне володіння конкурсантами науковою термінологією, відсутність чіткого формулювання шляхів впровадження власного досвіду в педагогічну практику, необґрунтованість результатів.

Можна запропонувати такі загальні рекомендації щодо формулювання теми та роботи над нею:

1. Тема має бути актуальною, але не обов'язково науково новою.
2. Бажано, щоб тема відбивала практичний досвід вчителя.
3. Вчитель повинен володіти науковою термінологією за темою, та знати наукові засади (джерела) проблемної теми.
4. Бажано, щоб була показана результативність роботи вчителя за темою.
5. Потрібно консультиватися з науковцями щодо правильного формулювання теми, наукової термінології та концептуальних засад.

Співбесіда дозволяє легко визначити рівень володіння вчителем власної проблемної теми. Якщо вчитель дійсно тривалий час працює над темою, то він чітко формулює і шляхи впровадження основних ідей у навчальний процес, і може показати результати напрацювань за темою. А якщо тема була придумана за кілька тижнів до конкурсу – то й результати відповідні.

Висновок з цього один: якщо вчитель хоче стати переможцем або лауреатом наступного конкурсу «Вчитель року», то він має починати готуватися вже сьогодні.

І на останнє, висловимо загальні пропозиції щодо проведення наступних конкурсів «Вчитель року»:

1. На наш погляд, перед початком очного етапу Конкурсу необхідно створити веб-ресурс, де вчителі могли б розташувати не тільки 5 сторінок опису педагогічного досвіду, а й всі матеріали, які вимагаються за Положенням про Конкурс. На цьому Конкурсі журі майже не мало часу для ознайомлення з цими матеріалами. Також такі матеріали (конспекти уроків, методичні розробки тощо) повинні оцінюватися, інакше ця робота не має сенсу.
2. Обов'язково має оцінюватися певною кількістю балів робота вчителя-конкурсанта на рівні України – наявність переможців олімпіад, публікацій в методичних журналах, програм спецкурсів, затверджених МОН та ін. Це надасть змогу не загубити дійсно результативно працюючих вчителів на першому етапі Конкурсу у випадку їх невдалого виступу на майстер-класі або виконання фахової роботи.
3. Встановлення кількості часу, відведеного на виконання фахових робіт у першому та другому турі, бажано віддати на розгляд предметного журі, а не конкретизувати час у Положенні про конкурс. Для вчителів інформатики 2 години було недостатньо, а скорочувати завдання – недоцільно.
4. Досвід проведення конкурсу «Вчитель року» свідчить, що його структура та зміст конкурсних випробувань є вдалими, вони дозволяють повністю оцінити професійний та методичний рівень конкурсанта та не потребують зміни. Будь яка модернізація

(скорочення терміну Конкурсу або проведення деяких випробувань у заочній формі тощо) тільки погіршать цей досвід.